

Goethes Faust.

Wat we onzen lezers mededeelden over de „Faust-sage” kan moeilijk beschouwd worden als bijschrift ter toelichting van onze plaat, waarvan het motief kennelijk ontleend is aan Goethes meesterwerk „Faust,” en die dus door den lezer niet begrepen zal worden, tenzij wij ze uit de „Faust” zelve toelichten.

Reeds, ook al zou dit den lezer uit niets anders blijken, wordt het hem uit de „opdracht” duidelijk, dat Goethe dit tooneelspel op rijperen leeftijd dichtte. Hij ziet zich toch andermaal omgeven door de schemerende gestalten van het verleden, welke zich reeds vroeger aan zijn droeven blik vertoonden, en gevoelt zich als vroeger geneigd, om ze vast te houden, waar ze uit den nevel der verte om hem opstijgen. Hij gevoelt zich weer een jongeling tusschen van den toovergeur, die van den optocht der geesten uitgaat, welke zijn geestesoog voorbijgaat, en die opnieuw de beelden van schooner dagen voor zijn blik toovert in schaduwen van liefde, zijn eerste liefde, zijn eersten vriend, en 't is hem, of dat alles één sage voor hem vormde, welke hem in den doolhof van zijn leven opnieuw doet dwalen, waarbij de smart zich hernieuwt en de klacht over de goeden, die vóór hem heengingen. Zij, die zijn eerste liederen beluisterden, zij kunnen deze niet meer hooren, en de rij der vrienden is heengegaan met de eerste echo zijner zangen uit dien tijd. Nu staat hij voor een onbekend publiek, welks bijval hem vrees aanjaagt, terwijl zij, die vroeger van zijn liederen genoten, verstrooid over de aarde dwalen. Nu ontwaakt ook bij hem het oude verlangen, schoon hij het zich sedert langen tijd ontwend heeft, naar dat stille, ernstige rijk der geesten, en het spreekt zich uit in het lispelen van een lied zonder bepaald onderwerp, een lispelen als van den wind op de aeolusharp. Hij huivert en zijn tranen verdringen elkander, zijn streng gemoed wordt mild en zacht gestemd. Wat zijn ziel bezit, dat zoekt hij in de verte, en wat verdween, wordt opnieuw werkelijkheid voor zijn blik.

Het treurspel vangt aan met een proloog, — voorspel, — in den hemel, waarvan de inhoud kennelijk aan het eerste deel van het boek Job herinnert. — De engelen zijn samengekomen om zich voor God te stellen, en ook Mephistopheles, een duivel, verschijnt in het midden van hen. God vraagt hem, of hij ook Zijn knecht Faust kent en Mephistopheles tracht den Allerhoogste in twijfel te brengen, wat de zuiverheid van den dienst van Faust betreft. God erkent, dat Faust nu nog vaak dwaalt in zijn dienen van Hem, maar verklaart tevens, dat Hij Faust spoedig tot klaarheid brengen zal. „De tuinman weet toch, als hij het boompje ziet groeien, dat de komende jaren het met bloesem en vrucht sieren zullen.” De duivel wil met God een weddenschap sluiten, dat Faust Hem de dienstbaarheid opzeggen zal, als God hem, Mephistopheles, toelaten wil, Faust onder zijn leiding te nemen. God veroorlooft hem dit voor den tijd, gedurende welken Faust op aarde leven zal, overtuigd als God is, dat „een mensch wel dwaalt, zoolang hij hier worstelt, maar dat een goed mensch te midden van zijn worstelen in het duister, hoe de duivel hem ook van de bron van zijn oorsprong afgetrokken heeft, zich van den goeden weg bewust blijft.” De duivel verlaat God met de belofte, dat Faust weldra „stof zal eten, naar zijn begeeren, zooals de beroemde slang uit het Paradijs.”

Het eerste deel van het treurspel begint ons Faust voor te stellen bij nacht in een hooggewelfde, enge, gotisch gebouwde kamer, waarin hij zich op zijn zetel voor den lessenaar onrustig heen en weer beweegt. Hij beklagt zich luide over den levenstijd en den ijver, welke hij gewijd heeft aan de studie van filosofie, rechtsgeleerdheid en, helaas, ook aan theologie, welke studie, ook al mag hij thans den titel voeren van magister, ja, zelfs van doctor, hem even wijs gelaten heeft, als hij

was, zoodat hij nu reeds tien jaren lang zijn leerlingen in den waan laat, dat zij bij hem hun weetgierigheid bevredigen kunnen, terwijl hij tot de overtuiging gekomen is, dat de mensch eigenlijk niets weten kan. Hij is verstandiger dan alle anderen van zijn soort, wordt door bezwaar noch twijfel geplaagd, vreest voor hel noch duivel, maar kent geen levensvreugd, en stelt zich niet voor, iets goeds te weten, iets te kunnen onderwijzen, noch iemand te kunnen beteren of bekeeren. Hij bezit geld noch goed, eer noch stand: geen hond kan langer zoo'n leven voeren! Daarom wil hij toovenaar worden en zich met de geestenwereld in betrekking stellen, opdat hij het innerlijk samenstel van wereld en leven leere verstaan, en zijn leerlingen niet meer met louter phrasen behoeft tevreeden te stellen. Hij neemt een tooverboek ter hand en verdiept zich in de geheimzinnige teekens, die het bevat. Volgens de aanwijzing daarin vervat, roept hij hoopvol den aardgeest op, doch als deze verschijnt, is hij zóó ontsteld, dat hij als een worm ineenkrimpt. De geest doet hem echter gevoelen, dat hij, hoezeer hij zich aan hem verwant moge gevoelen, niets met hem, den grooten wever aan het getouw van den tijd, die aan het kled der Godheid weeft, gemeen heeft. Faust is slechts verwant met den geest, dien hij begrijpt. De geest verdwijnt, en laat Faust zóó teleurgesteld achter, dat deze zich luide beklagt. Wagner, zijn famulus, klopt en treedt binnen; hij meent, dat Faust aan het voordragen van een Grieksch treurspel is en wil deze kunst gaarne leeren, omdat hij dikwijls heeft hooren zeggen, dat men nog meer van een komediant dan van een geestelijke leeren kan, en Faust geeft dat toe, als tenminste de geestelijke een komediant is. Hij wijst er Wagner op, dat als hetgeen men zegt verstandig is en uit het hart voortkomt, de goede voordracht vanzelf geboren wordt, maar waar het rechte inzicht der zaken ontbreekt, de menschen zich ook in den redenaar bedrogen gevoelen. Wagner betreurt het, dat „de kunst zoo lang, het leven zoo kort” is, zoodat men sterven moet, vóór men halfweg is. 't Is echter te laat om daarover voort te spreken. Morgen is het eerste Paaschdag; dan zullen zij verder spreken in den morgen. Faust mijmert in zijn eenzaamheid voort. Zijn oog valt op een foederaal, dat een fleschje met gift bevat en juist wil hij het aan den mond brengen, toen het gelui der morgenklokken en een koor van engelen den juichtoon doet hooren: „Christus is opgestaan!” Faust laat de hand met het fleschje zinken. Een koor van vrouwen beklagt zich, omdat zij, opgegaan om den doode te zalven, het graf ledig vinden, en het koor der engelen antwoordt haar. Hun lied wekt in Faust de herinneringen zijner jeugd op, toen hij nog gelooven kon aan het wonder, toen hij nog bidden en weenen kon: hij geeft zijn voornemen op en wil weer leven, en troostend ruischen over zijn hoofd de kooren der jongeren en der engelen: „De Meester is dáár en Hij roept u!”

Den volgenden dag begeven zich eenige wandelaars uit de stad buiten de poort, om aan de feestelijkheden in de dorpen deel te nemen. Ook Faust en Wagner begeven zich onder hen. De boeren herkennen Faust, en brengen hem hulde als den man, die gedurende de heerschende ziekte in die streek, zoo menigeen van den dood redde. Faust wijst hen op Hem, die alleen genezen kan. Als Wagner hem benijdt om den eerbied, welken de boeren hem bewijzen, deelt Faust hem mede, hoe zijn vader en hij op diezelfde landlieden proeven namen met zijn „geheime kunst” en vele slachtoffers maakten, zoodat de boeren hun moordenaars huldigen, en, als Wagner hem verontschuldigen wil, beklagt hij zich, dat men als dokter weet, wat men niet noodig heeft, en niet weet, juist wat men noodig heeft. Om dit gemis aan te vullen, wil hij zich, ondanks de waarschuwingen van Wagner, in betrekking tot de geestenwereld stellen. Een hond voegt zich bij hen, die, door zijn vreemde bewegingen, Faust aanleiding geeft tot de gedachte, dat de hond een spooksel is, 't geen Wagner zóó bestrijdt, dat Faust het dier tot zich lokt en mede naar huis neemt. Faust zet zich in zijn kamer aan het mijmeren, en voelt zijn beter ik in zich ontwaken. Naar-

mate heiliger gevoelens zich van Faust meester maken, wordt de poedel onrustiger. Faust gebiedt hem, zich kalm te houden, en neemt, om zijn dorst naar weten te voldoen, een Grieks Nieuw-Testament ter hand, dat hij voor zichzelf in het Duitsch tracht te vertalen. Johannes I vangt aan: „In den beginne was het *Woord!*” Dat kan zijn verstand niet aannemen. 't Zal moeten zijn „de *Zin,*” neen, „de *Kracht,*” nog niet, neen „de *Daad.*” Zoo zegt zijn verstand, dat het wezen moet, en zoo schrijft hij het neer. Inmiddels is de poedel al onrustiger geworden en Faust wil hem ter deur uitwijzen, maar het beest heeft reeds de gestalte en de grootte van een Nijlpaard aangenomen en nu tracht Faust hem te bezweren. Maar de geesten in de galerij komen het ondiert ter hulp en Faustus tooverkunsten schaden het niet. Nu houdt Faust het monster het teeken des Kruises voor, waarop het de borstelige haren ten berge doet rijzen, en het achter de kachel omhoog zwelt, om als een damp te verdwijnen. Faust wil het dier dwingen, zich als een hond aan zijn voeten neer te leggen en dreigt het andermaal met het teeken van den Gekruiste. De nevel klaart op, en in stede van den hond, komt Mephistopheles, als een reizend student van achter de kachel te voorschijn en vraagt Faust, wat hij toch eigenlijk wenscht te weten. Ah zoo — een duivel was dus „des poedels kern.” Mephistopheles beklagt zich, dat Faust hem zoo in angst gejaagd heeft, en als deze naar zijn naam vraagt, bekent hij te zijn „de geest, die steeds ontkent,” en wiens gebied is al wat kwaad heet. Mephistopheles verklaart hem, dat hij tot nu toe, ondanks al zijn pogen en hoeveel verwoesting hij ook aan de menschheid toebrecht, deze nog nooit heeft kunnen vernietigen. Faust zegt in hem den grooten bestrijder van den Almachtige te herkennen, Wiens heil- en zegenrijken arbeid hij vernietigen wil, doch raadt hem iets anders dan dezen vruchtelozen arbeid te beginnen. De duivel zal daarover nadenken en vraagt verlof om te vertrekken. Faust verbaast zich over dit verzoek, wijst naar de deur, het venster en den schoorsteen, waardoor de booze zich immers verwijderen kan, als 't hem behaagt, en noodigt den duivel dan uit, hem andermaal te bezoeken. De duivel antwoordt, dat een vijfhoek, op Faustus dorpel geteekend, hem hier binnen gevangen houdt, een zoogenaamde druden-voet, maar die niet goed geteekend is: daarin is een opening gelaten en deze houdt den duivel gevangen. Faust verblijdt zich daarin en wil den duivel geen verlof geven te vertrekken, vóór deze hem zijn toekomst voorspeld heeft. De duivel is genoodzaakt voor Faustus wil te buigen, en geeft toe, onder voorwaarde, dat hij dezen zijn kunsten mag toonen. Hij belooft Faust, dat een koor van geesten hem bekoorlijke beelden voor den geest zal doen rijzen, dat de lucht met balsemgeuren zal vervuld zijn, en ook zijn smaak aangenaam geprikkeld zal worden. Op bevel van Mephistopheles zingt nu een koor van geesten Faust in slaap en knagen de ratten den druden-voet uit den drempel, waarna hij Faust verlaat. Straks verschijnt hij, als een jonker uitgedost, in de studeerkamer. Faust klaagt hem, dat hij het leven moede is, wijl het geen zijner begeerten vervult, en wenscht zich den dood. Hij vervloekt den wijn, de vrouwen, het geld, de hoop, het geloof, het geduld, doch Mephistopheles, die verklaart, schoon niet alwetend te zijn, toch veel te weten, doet hem door een geestenkoor raden, nu hij de schoonste wereld vervloekt heeft, haar rijker en prachtiger te herbouwen en een nieuw leven aan te vangen; hij wil daarbij zijn dienaar zijn, en Faust zal hem dit beloonen, door hem in het hiernamaals te dienen. Faust verbindt zich daartoe schriftelijk met zijn bloed, en Mephistopheles belooft hem, van dien avond aan de zoetste genietingen te doen smaken, zonder dat de lust tot meer hem vergaat. De duivel zegt hem dat God het *al*, het eeuwige licht, voor Zich behouden heeft en den mensch in de duisternis gebracht heeft, en de beperktheid van den tijd tot grens heeft gesteld, maar stelt hem voor, zijn vruchteloos onderwijs aan den schoolvos over te laten, en zijn studeerkamer, dat kerkerkrocht, te verlaten, om in dit leven genot te gaan najagen.

Intusschen meldt zich een leerling aan, om van Faust onderwijs te ontvangen. Faust gevoelt zich niet in staat, hem gehoor te verleen. Mephistopheles zal hem, in het doctorsgewaad van Faust, te woord staan, terwijl deze zich voor den tocht met Mephistopheles „gereed” maakt. De duivel verblijdt zich in zijn overwinning. 't Is de oude geschiedenis: Faust heeft den God zijner jeugd verlaten en zich voorgesteld, door de kennis na te jagen van het goed en kwaad, als God te zullen zijn. De twijfel rees in zijn hart aan het Woord en nu gaf hij den duivel vrij spel, den leugengeest, die alles ontkent, en hem nu door het leven sleept, om hem door middel van de tooverkunst, waaraan Faust zich wijdde, in allerlei genietingen te dompelen, waarvan hij straks walgen zal.

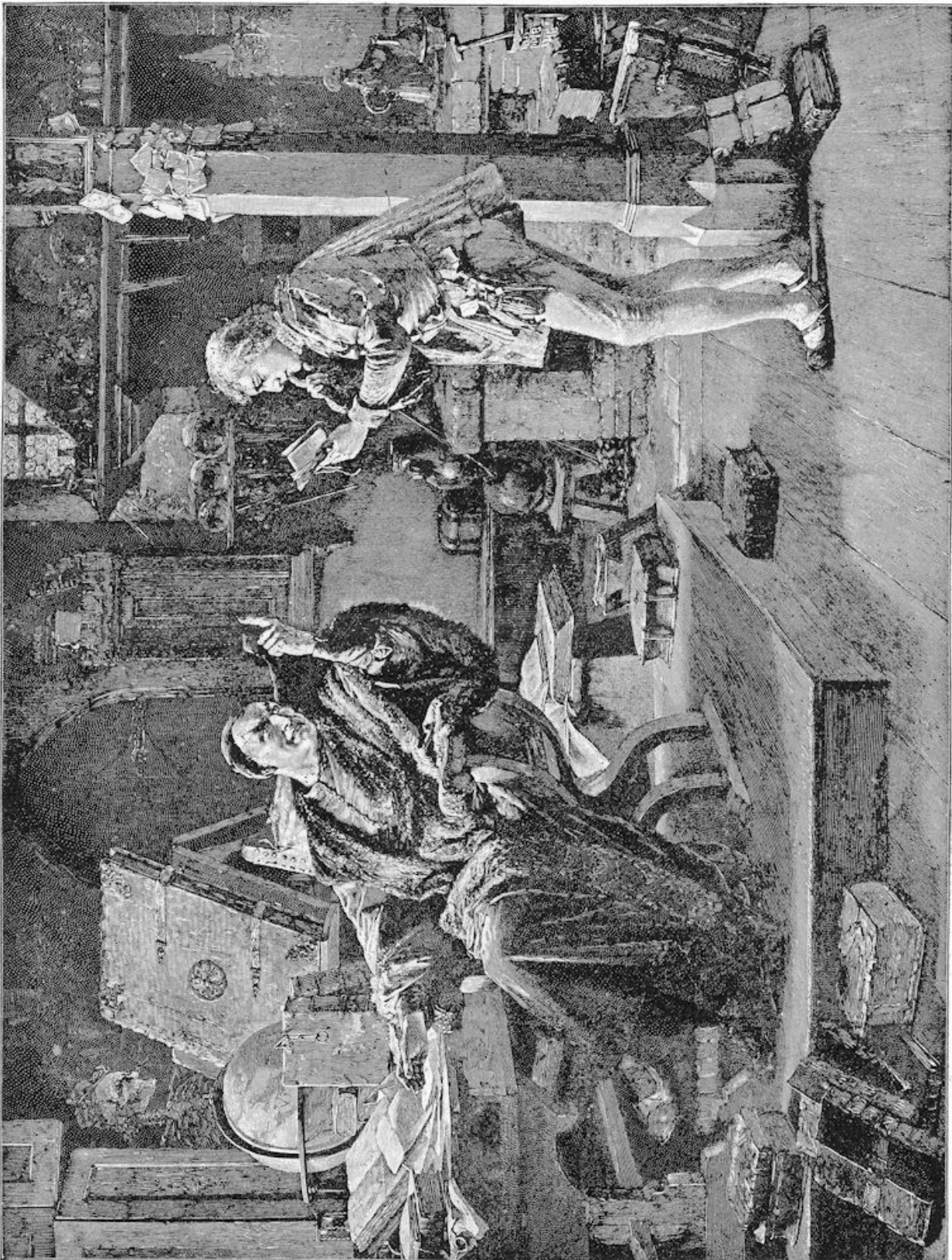
De student treedt binnen en zegt, dat hij, nog slechts korten tijd hier, zich gehaast heeft, den wereldberoemden doctor Faust te ontmoeten, onder wien hij zich gaarne tot een nuttig mensch wil voorbereiden. De duivel moge dit huis een heiligdom noemen, deze muren en sombere hallen, zonder boom of gras of hemelsblauw en niets dan klanken in de zalen en op banken, bevallen hem zóó slecht, dat hij, hoewel hier gekomen met goeden moed, een beetje geld en vroolijk bloed, en schoon het hem moeite kostte, zijn moeder te verlaten, toch haast zou willen terugkeeren. Mephistopheles (de plaats van Faust innemend) zegt den leerling echter, dat hij aan de omgeving wel gewonnen zal: in den aanvang kost het het kind ook moeite, zich aan de moederborst te gewennen, maar straks zal hij aan die der wijsheid zijn dorst met volle teugen lesschen. De student vraagt hem raad, hoe daartoe te komen en welke faculteit hij kiezen moet om alles te kunnen doorgronden, wat aarde en hemel geeft. De duivel (Mephistopheles) raadt hem, zich niet aan verstrooiing over te geven en de student is gewillig dien raad te volgen, mits Faust hem op mooie feestdagen maar wat vrijheid en tijdverdrijf gunt. De duivel raadt hem, logica te bestudeeren, dan zal hij leeren oorzaken en gevolgen te verstaan van zijn zelfs instinctmatige handelingen. De student gevoelt niet, dat de duivel den spot met hem drijft, maar beklagt zich, dat hij hem niet begrijpt. De duivel belooft hem, dat dit straks beter worden zal en laat zich nu met hetzelfde sarcasme over de physica uit, die hij hem aanraadt, na de logica te bestudeeren. Hij blijft er echter bij den student op aandringen, dat deze een faculteit zal kiezen. Doch als de student over de eene faculteit na de andere zijn meening vraagt, doet hij hem duidelijk gevoelen, dat alle kennis en wetenschap slechts schijn en bedrog is, en ten slotte tracht hij ook het hart van den student voor de begeerte naar zinnelijk genot te ontsluiten onder het motto, dat alle theorie grau is en slechts des levens gulden boom groen is! Vóór de student vertrekt, verzoekt hij den duivel, Mephistopheles, dien hij nog steeds voor Faust verslijt, iets in zijn album te plaatsen, en de duivel schrijft daarin zijn eeuwenoude leuze: *eritis sicut Deus, scientes bones et malum,*¹⁾ en als nu de leerling vertrekt, spreekt Mephistopheles bij zichzelf: „Volg maar de oude spreuk van de slang; eens zult gij het bang krijgen bij uw goddelijkheid!”

En nu staat Faust gereed om Mephistopheles te volgen. Het tusschenspel van dezen en den leerling staat daar als een résumé, een plan, waarnaar de duivel met Faust gehandeld heeft en handelen zal, één saamtrekking van Goethes eigen levens- en wereldbeschouwing „een afgrijslijk-schoon gedenkteeken van zijn macht op het gebied van de schitterendste taal en poëzie,” waarin hij weergaf „niet zijn handelingen, maar het diepste van zijn zielsgevoelen.” (Da Costa.) En na het lezen van zijn Faust, roepen wij, met Mr. Van Gerth, diep geschokt uit: „Welk een les!”

¹⁾ Gij zult als God zijn, kennende het goed en kwaad.

P. J. K.

MEPHISTOPHELES EN DE LEERLING.